

Θεμελιώδεις παράμετροι της θρησκευτικής εκπαίδευσης στις φιλελεύθερες πολυπολιτισμικές κοινωνίες: Συμβολή στην εκπαιδευτική και κοινωνική υποστήριξη των μεταναστών και προσφύγων μαθητών

Δημήτριος Σιδηρόπουλος

M.Ed., M.Th., Ph.D.

Σχολικός Σύμβουλος 3ης Περιφέρειας Π.Ε Νομού Θεσσαλονίκης

dimsid@edlit.auth.gr

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση στις θεμελιώδεις παραμέτρους, που χρειάζεται να διέπουν τη θρησκευτική εκπαίδευση προκειμένου να συμβάλλει σημαντικά στην εκπαιδευτική και κοινωνική υποστήριξη των μεταναστών και προσφύγων μαθητών στις σύγχρονες φιλελεύθερες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Στις παραπάνω παραμέτρους περιλαμβάνονται η οικουμενικότητα, η ιστορικότητα, η φιλανθρωπία και η αγάπη, οι οποίες συνάδουν με βασικές αρχές του πολιτικού φιλελευθερισμού, όπως είναι η ελευθερία, η ετερότητα, η διαφορετικότητα και η ανεκτικότητα. Έτσι η θρησκευτική εκπαίδευση δύναται να επιδράσει θετικά στην άμβλυνση των φαινομένων της ξενοφοβίας, του ρατσισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών και προσφύγων μαθητών, που εκδηλώνονται στη σχολική και τοπική κοινότητα. Αυτό θα συμβεί, επειδή η θρησκευτική εκπαίδευση θα έχει αποκτήσει ένα περισσότερο φιλάνθρωπο και αγαπητικό χαρακτήρα, στο βαθμό που η καθημερινή εκπαιδευτική πράξη αναγνωρίζει στο πρόσωπο των μεταναστών και προσφύγων μαθητών τον Ξένο, για τον οποίο η Εκκλησία καλεί τους Χριστιανούς να γίνουν μάρτυρες έμπρακτης αγάπης.

Λέξεις κλειδιά: θρησκευτική εκπαίδευση, πρόσφυγες/μετανάστες μαθητές, πολιτικός φιλελευθερισμός, πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

1. Εισαγωγή

Η θρησκευτική εκπαίδευση επιτυγχάνει να διατηρεί ζωντανή τη μαρτυρία της Εκκλησίας ζωντανή και δυναμική στο βαθμό που συνδέεται με τον κόσμο και τον άνθρωπο και αναλώνεται «εις έργον διακονίας, εις οικοδομήν του σώματος του Χριστού» (Εφεσ. 4, 12). Η θρησκευτική εκπαίδευση μπορεί να υποστηρίξει με τρόπο βιωματικό την καθημερινή σωστική μαρτυρία της Εκκλησίας, που δεν περιορίζεται σε ένα ρηχό και εκκοσμικευμένο λόγο και σε ένα μονομερή κοινωνικό ακτιβισμό, αλλά σαρκώνει τη σταυρική διακονία της Εκκλησίας στον πονεμένο, βασανισμένο και τραυματισμένο άνθρωπο που ζει μεταξύ «γης και ουρανού», Άδη και Παραδείσου, φθοράς και προσδοκώμενης Βασιλείας του Θεού» (Smeman, 2006). Έτσι η θρησκευτική εκπαίδευση καλείται να προσλάβει ολόκληρη την σύμπασα κτίση υπό τις εκάστοτε κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες ώστε να την μεταμορφώσει και να την πληρώσει εν Χριστώ αποκαθιστώντας τον πεσμένο άνθρωπο «στο αρχαίο κάλλος της περισσής εν Χριστώ ζωής» (Ιωάν. 10, 10).

2. Τα κοινωνικά φαινόμενα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς στην Ελλάδα

Η μετανάστευση και η προσφυγιά δεν αποτελούν νέα κοινωνικά φαινόμενα για την Ελλάδα, αφού συμβαίνουν εδώ και αιώνες σε όλο τον κόσμο, ως συνέπεια των ποικίλων ανθρωπιστικών αναγκών των ανθρώπων είτε να διασφαλίσουν την ίδια την επιβίωσή τους είτε να βελτιώσουν το επίπεδο της καθημερινής τους ζωής (Πέτρου, 2005). Ως τέτοια φαινόμενα, η μετανάστευση και η προσφυγιά δεν πρόκειται να εκλείψουν, ενόσω συνεχίζουν να καταγράφονται φαινόμενα, όπως είναι οικονομική εξαθλίωση, οι πόλεμοι, οι περιβαλλοντικές καταστροφές, η πολιτική βία και η κοινωνική καταπίεση έναντι των ατόμων (Gutmann, 1993).

Η εισδοχή μεγάλων πληθυσμών μεταναστών και προσφύγων φαίνεται να επιδρούν σημαντικά στις επιμέρους δημογραφικές, οικονομικές και κοινωνικο-πολιτισμικές χαρτογραφήσεις της Ελλάδας, η οποία μετατρέπεται σταδιακά χρόνο με το χρόνο από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, λαμβάνοντας στοιχεία και χαρακτηριστικά που αρμόζουν περισσότερο σε μια σύγχρονη φιλελεύθερη πολυπολιτισμική κοινωνία (Kymlicka, 2005).

3. Πολυπολιτισμικές φιλελεύθερες κοινωνίες

Η έννοια της πολυπολιτισμικής κοινωνίας δηλώνει καταρχήν καταστάσεις πολιτισμικού πλουραλισμού, όπου πολιτισμικά διαφοροποιημένες ομάδες του πληθυσμού συμβιώνουν στον ίδιο τόπο με σκοπό να δημιουργήσουν ευρύτερων κοινωνικούς σχηματισμούς. Ως συνέπεια, αναμένεται να καταγραφεί ένα εύρος πρακτικών κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και δικαιο-πολιτικών διλημμάτων στο πλαίσιο της θεσμικά και οργανωτικά ενιαίας πολιτικής αρχής, παρ' όλο που φαίνεται να υφίσταται μια έμμεση και/ή άμεση οργανική/λειτουργική αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων ως ανθρωπίνων κοινωνικών ομάδων (Waltzer, 1992).

Η αναδιαμόρφωση των παραδοσιακών κοινωνιών σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες επιφέρει σημαντικές αλλαγές τόσο στο πλαίσιο της κλίμακας των κυρίαρχων κοινωνικο-πολιτισμικών αξιών, όσο στο επίπεδο των ισχυόντων κοινωνικο-πολιτισμικών προτύπων σκέψης/συμπεριφοράς και των κοινωνικών θεσμών σε δημογραφικό, κανονιστικό και προγραμματικό-πολιτικό επίπεδο (Modood, 2001). Επίσης αλλαγές καταγράφονται τόσο στο επίπεδο της καθημερινότητας, της οικογενειακής, επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής, όσο και στο επίπεδο των ατομικών επιλογών, που λαμβάνουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα πολιτισμικής διαφοροποίησης και ετερότητας (Walzer, 1998).

Στο σημείο αυτό, χρειάζεται να επαναθεσπιστούν νομοθετικά, όπου παρατηρείται σχετικό έλλειμα από την Πολιτεία βασικές αρχές του πολιτικού φιλελευθερισμού, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η ατομική ελευθερία, η ανεξιθρησκεία και η ανεκτικότητα για όλους τους ανθρώπους που κατοικούν εντός της εδαφικής επικράτειας του κράτους (Κατσούλης, 1999). Οι αναφερόμενες πολιτικές δράσεις και παρεμβάσεις σε θεσμικό επίπεδο διασφαλίζουν την καλλιέργεια και την προστασία της ετερότητας και της ταυτότητας κάθε ατόμου ως προσώπου «κατ' εικόνα Θεού»- και ενδυναμώνουν το κοινό αίσθημα ασφάλειας, αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αλληλοσεβασμού μεταξύ των διαφόρων κοινωνικο-πολιτισμικών (ομάδων) κατοίκων, που συμβιώνουν στην ίδια κοινωνία (Rawls, 2004).

4. Πολυπολιτισμικές κοινωνίες και αρχές του πολιτικού φιλελευθερισμού

Οι πολιτικές ανεκτικότητας, οι οποίες εφαρμόστηκαν στις φιλελεύθερες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, πέτυχαν να αμβλύνουν σε μεγάλο βαθμό τα ποικίλα προβλήματα, τα οποία δημιουργήθηκαν από την αναγκαστική (σε πολλές περιπτώσεις) συμβίωση ανθρώπων και ομάδων ανθρώπων με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές και αντιλήψεις ζωής. Αυτό επιτεύχθηκε μέσω της προαγωγής σε θεσμικό, φιλοσοφικό και πρακτικό επίπεδο βασικών αρχών του πολιτικού φιλελευθερισμού (Galeotti, 1993).

Με βάση τα παραπάνω, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες μαθητές δύνανται να δρουν και να εκφράζονται χωρίς προσκόμματα και περιορισμούς, αποκτούν ατομικά και κοινωνικο-πολιτικά δικαιώματα και αναπτύσσονται σε κοινωνικές συνθήκες ισότητας κοινωνικών ευκαιριών και θετικής διάκρισης μέσω της αναδιανομής κοινωνικοοικονομικών αγαθών και υπηρεσιών από δημόσιους και μη δημόσιους ψυχοκοινωνικούς φορείς (Banting & Kymlicka, 2006). Ως προς αυτό το σκοπό χρειάζεται οι δημόσιοι θεσμοί του κράτους να λειτουργούν με ουδετερότητα, διαφάνεια και απροσωποληψία έναντι των διαφόρων κοινωνικο-πολιτισμικών ομάδων (Κατσούλης, 1999). Τέλος οποιαδήποτε θεσμική ανάδειξη της ετερότητας μιας κοινωνικο-πολιτισμικής ομάδας δύναται να έχει μια ευρύτερη κοινωνική αποδοχή στο βαθμό που δεν διαταράσσει τις αρχές της ισότητας μεταξύ των κοινωνικο-πολιτισμικών ομάδων, δεν εγείρει συνεχείς αξιώσεις, δεν προκαλεί κοινωνικές ανισότητες και δεν περιορίζει στο όνομα της ιδιαιτερότητας της πολιτισμικής ομάδας το θεμελιώδες στοιχείο του πολιτικού φιλελευθερισμού, που είναι η προάσπιση των ελευθεριών του κάθε ατόμου (Gutmann & Thompson, 1996).

5. Οι αρχές της ετερότητας, της διαφορετικότητας και της ανεκτικότητας στις φιλελεύθερες πολυπολιτισμικές κοινωνίες

Η αρχή της ετερότητας και της διαφορετικότητας επιδρά σημαντικά τόσο στην οργάνωση και στην άσκηση της πολιτικής διοίκησης του κράτους, στο πλαίσιο λειτουργίας των κοινωνικών θεσμών, όσο και στη δημόσια συζήτηση που λαμβάνει χώρα στην κατεύθυνση προαγωγής κοινωνικών αξιών/νορμών και θέσπισης ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών (Γιανναράς, 1976). Η ετερότητα ως δυνατότητα αυτοσυνειδησίας και αυτοκαθορισμού του κάθε ατόμου και η συμπεριληπτικότητα ως δυνατότητα αποδοχής της αποτελούν κρίσιμες θεσμικές παραμέτρους προκειμένου να αμβλυνθούν οι υφιστάμενες κοινωνικοπολιτισμικές ανισότητες στη βάση των αρχών της ανεκτικότητας στο διαφορετικό, στο ανοίκειο και ξένο (Žižek, 1997). Έτσι οι μετανάστες και πρόσφυγες μαθητές χρειάζεται να τυγχάνουν αναγνώρισης από τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής μονάδας εξαιτίας της μοναδικής και να αναπτύξουν την κοινωνικοπολιτισμική τους ταυτότητά, πάντοτε υπό την βασική προϋπόθεση ότι οι ίδιοι περιβάλλουν τις άλλες πολιτισμικές ομάδες με τον ίδιο σεβασμό (Wolfe & Klausen, 1997). Η αρχή της ανεκτικότητας από μέρους των κυρίαρχων κοινωνικοπολιτισμικών ομάδων δεν μπορεί να εμπεριέχει οποιαδήποτε μορφή άσκηση εξουσίας, επίδειξη αυταρχισμού και/ή πρόκληση διώξεων (Russell, 1994), αφού πάντοτε ελλοχεύει ο πειρασμός «η κοινωνική πλειοψηφία» να υπερβεί το δικαιοδοτικό της ρόλο στην άσκηση της πολιτικής διαχείρισης και να επιδιώξει να περιορίσει τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών (Μακρή, 2002).

Ως εκ τούτου, ένα κύριο συστατικό στοιχείο μιας πολιτικής που στοχεύει στην

προαγωγή της πολυπολιτισμικής ανεκτικότητας είναι η αναγνώριση της διαφορετικότητας ως μιας πηγής κοινωνικοοικονομικού και πολιτισμικού πλούτου για την ανάπτυξη των σύγχρονων φιλελευθέρων δημοκρατιών (Forst, 1997). Αυτό επιτυγχάνεται, μέσω της θέσπισης και εφαρμογής στοχευμένων νομοθετικών μέτρων, που απορρίπτουν τον πολιτικό ολοκληρωτισμό, εμποδίζουν την κοινωνική καταπίεση κοινωνικο-πολιτισμικών ομάδων, και ενισχύουν την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα (Popper, 1982).

6. Θεμελιώδεις παράμετροι θρησκευτικής εκπαίδευσης

Είναι γεγονός ότι τα κοινωνικά φαινόμενα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς επίδρασαν (από κοινού και σε συνδυασμό) σημαντικά στις θεσμικές διαδικασίες για την αναδιαμόρφωση της θρησκευτικής εκπαίδευσης, αφού συνέβαλλαν σε μια σταδιακή αποδυνάμωση της ισχύος των κοινωνικών «κανονικοτήτων», αξιών και νορμών που παραδοσιακά ήταν κυρίαρχες στην Ελλάδα (Μακρή, 2002). Ως συνέπεια, των παραπάνω αλλαγών, που συνέβησαν στη μονο-πολιτισμική δομή της ελληνικής κοινωνίας, προτάθηκε στη σφαίρα του δημόσιου (δια)λόγου το δικαίωμα όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως κοινωνικοπολιτισμικής ταυτότητας στον αυτοπροσδιορισμό, στην ετερότητα και στη διαφορετικότητα. Ταυτοχρόνως, τέθηκαν πρόσθετες προκλήσεις για τη θρησκευτική εκπαίδευση, εξαιτίας της προϊούσας εκκοσμίκευσης και της υποχώρησης της πολιτικής επιρροής της Εκκλησίας.

Έτσι η επανα-ανάδειξη θεμελιωδών παραμέτρων της θρησκευτικής εκπαίδευσης, στις οποίες περιλαμβάνονται η οικουμενικότητα, η ιστορικότητα, η φιλανθρωπία και η αγάπη, κρίνεται ως μια σημαντικά αναγκαία και χρήσιμη παιδαγωγική και διδακτική στοχοθεσία και πρακτική, προκειμένου η θρησκευτική εκπαίδευση να συμβάλλει θετικά στην πιο ομαλή φοίτηση των μεταναστών και των προσφύγων μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Σταμούλης, 1997).

6.1. Πρώτη θεμελιώδης παράμετρος της θρησκευτικής εκπαίδευσης: η οικουμενικότητα

Σήμερα καταγράφονται έντονα τα κοινωνικά φαινόμενα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς, αφού καθημερινά ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων, που στην πλειοψηφία τους δεν είναι χριστιανοί, έρχονται στην Ελλάδα. Η θρησκευτική εκπαίδευση χρειάζεται να διακονεί στον πυρήνα της και κατά προτεραιότητα την οικουμενική διάσταση της Εκκλησίας, επειδή η αληθινή συνάντηση με το Θεό είναι η αληθινή συνάντηση με τον κάθε συνάνθρωπο ανεξαρτήτως της διαφορετικής κοινωνικοπολιτισμικής του ταυτότητας (Γκίκας, 1997).

Ένα βασικό ερώτημα που αναδεικνύεται σήμερα είναι εάν η θρησκευτική εκπαίδευση διατηρεί την οικουμενική διάσταση της Εκκλησίας (Shelton, 1983). Η Εκκλησία προσεύχεται για την «ειρήνη του σύμπαντος κόσμου» αποκαλύπτοντας πως η αληθινή ένωση με τον Χριστό, κάνει τους χριστιανούς οικουμενικούς, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη» (Ματθ., 28, 19), αφού «ο Θεός θέλει «πάντας σωθήναι και εις επίγνωσιν αληθείας ελθείν» (Α΄ Τιμ, 2, 4), καθώς αναγνωρίζει την ποιμαντική ευθύνη της «Ελληνί τε καί βαρβάροις, σοφοί τε και ανοήτοις οφειλέτης ειμί» (Ρωμ., 1,14). Η διδασκαλία της Εκκλησίας απευθύνεται σε όλα τα έθνη «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη» (Ματθ., 28, 19), αφού «ο Θεός θέλει «πάντας σωθήναι και εις επίγνωσιν αληθείας ελθείν» (Α΄ Τιμ, 2, 4). Ο

Απόστολος Παύλος αναγνωρίζει την ευθύνη των ποιμένων προς όλους τους ανθρώπους «Ελλησίν τε και βαρβάροις, σοφοίς τε και ανοήτοις οφειλέτης είμι» (Ρωμ., 1,14).

6.2. Δεύτερη θεμελιώδης παράμετρος της θρησκευτικής εκπαίδευσης: η ιστορικότητα

Το έργο της θρησκευτικής εκπαίδευσης γίνεται δύσκολο, στο βαθμό που δεν επιτυγχάνει να συν-διαλέγεται με τη σύγχρονη κοινωνική και εκπαιδευτική πραγματικότητα, δεν αναδεικνύει τη χαρισματική εμπειρία της Εκκλησίας, δεν δανείζεται το λόγο, τη σάρκα και τα σχήματα της σύγχρονης ιστορικής εποχής (Νέλλας, 1984). Δίχως αυτή τη διαδικασία της ασύγχυτης πρόσληψης της Ιστορίας και της μαρτυρίας προς τον κόσμο, δεν υπάρχει ούτε θρησκευτική εκπαίδευση ούτε Εκκλησία και θεολογία. Μια θρησκευτική εκπαίδευση, η οποία, όχι απλώς στέργει στον οφειλόμενο σεβασμό έναντι της ετερότητας και διαφορετικότητας των μεταναστών και προσφύγων μαθητών ως ισότιμων ανθρώπων, ως εικόνων Θεού, αλλά προάγει σχέσεις αγάπης, κατά το πρότυπο της αγαπητικής κοινωνίας των προσώπων της Αγίας Τριάδος (Σταμούλης, 2005). Και, ασφαλώς στην κοινωνία των προσώπων δεν υπάρχουν οι συνήθειες δυσμενείς διακρίσεις στη βάση της διαφορετικότητας του φύλου, του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, της πολιτισμικής και θρησκευτικής ταυτότητας.

Ως εκ τούτου το παιδαγωγικό έργο της θρησκευτικής εκπαίδευσης διευρύνεται, αφού χρειάζεται να προσδώσει μια οικουμενική διάσταση σε αυτό με προσωπικό νόημα για κάθε μαθητή (Fuller, 1988), καθώς απευθύνεται πέραν των γενών χριστιανών μαθητών προς ένα εν δυνάμει λαό του Θεού μέσω μιας κίνησης διαλόγου, συνοδοιπορία και μαρτυρίας στη βάση των σύγχρονων κοινωνικών, πολιτιστικών, επιστημονικών και λοιπών πραγματικοτήτων «κατά πρόληψιν την συναγωγή των διασκορπισμένων τέκνων και εθνών» (Ιων. 11:52).

6.3. Τρίτη θεμελιώδης παράμετρος της θρησκευτικής εκπαίδευσης: η φιλανθρωπία

Η θρησκευτική εκπαίδευση χρειάζεται να ξαναβρεί την προφητική της πνοή ως διδαχή και μύηση των μαθητών καταρχήν στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και σταδιακά στην ταπείνωση και στη μετάνοια ως μια δυναμική κίνηση αλλαγής δυσλειτουργικών παραδοχών και ως ένα υπαρξιακό άνοιγμα στην αγάπη του Θεού και στην αγάπη του πλησίον (Παπαδερός 2004). Υπ' αυτήν την έννοια, η θρησκευτική εκπαίδευση καλείται να αναδείξει τον προσωπικό εκκλησιαστικό τρόπο βίου του κάθε χριστιανού, που συνεχώς καταφάσκει στο κάλεσμα του Χριστού «όστις θέλει οπίσω μου ελθείν, απαρνησάσθω εαυτόν και αράτω τον σταυρόν αυτού και ακολουθήτω μοι», όπως έκαναν οι δώδεκα μαθητές, ο Απόστολος Παύλος, ο καλός Σαμαρείτης, ο Ζακχαίος, η Χαναναία, ο Ρωμαίος εκατόνταρχος και η Σαμαρείτιδα, πέρα από θρησκευτικές, εθνικές, γλωσσικές, πολιτισμικές ή κοινωνικές ταυτότητες. Η διαφορετικότητα δεν αποτελεί απειλή για τη θρησκευτική εκπαίδευση, αλλά ζωντανή παράδοση κληρονομιά, αφού ο ίδιος ο Χριστός γεννήθηκε ως μετανάστης και ως πρόσφυγας «Ξένος ήμην και συνηγάγετέ με» (Ματθ. 25, 35).

Έτσι η θρησκευτική εκπαίδευση αποκτά ένα φιλάνθρωπο χαρακτήρα, αφού αναγνωρίζει στα πρόσωπα των μεταναστών και προσφύγων μαθητών, τον Ξένο, που μας καλεί η Εκκλησία να φιλοξενήσουμε ως μαρτυρία έμπρακτης αγάπης στον

πλησίον, αφού έτσι ο ίδιος ο σαρκωμένος λόγος του Θεού Χριστός φιλοξενείται (Ματθ.25, 35-43). Με την παραβολή του καλού Σαμαρείτη ο Χριστός καλεί τα μέλη της Εκκλησίας να αγαπούν εμπράκτως τους ξένους, που δεν είναι ομόθρησκοι όμαιμοι και ομόγλωσσοι, να σεβόμαστε τη διαφορετικότητά τους και να αναγνωρίζουμε το ισότιμο της ετερότητάς τους ως «εικόνων Θεού» «βραχύ τι παρ' αγγέλους ηλαττωμένου» (Εβρ. 2, 9).

6.4. Τέταρτη θεμελιώδης παράμετρος της θρησκευτικής εκπαίδευσης: η αγάπη

Η Εκκλησία μας υπενθυμίζει ότι είμαστε «παρεπίδημοι» και μας καλεί να μην θλίβουμε, να δεχόμαστε τους μετανάστες και τους πρόσφυγες ως γηγενείς «ως αυτόχθων εν υμίν έσται ο προσπορευόμενος προς υμάς, και αγαπήσεις αυτόν ως σε αυτόν,» Λευϊτικό, 19, 34) και να μην λησμονούμε τη φιλοξενία «Η φιλαδελφία μενέτω. Της φιλοξενίας μη επιλανθάνεσθε· διά ταύτης γαρ έλαθοντινες ξενίσαντες αγγέλους» (Εβρ. 13, 1-2). Η Εκκλησία κατανοεί τον άνθρωπο ως «εικόνα Θεού» και την κοινωνία των προσώπων ως σχέση αγάπης και ανιδιοτελούς προσφοράς για αυτό δεν εξαντλεί την κατανόησή της για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες μαθητές ως ξένους και διαφορετικούς, αλλά ως δημιουργήματα του Θεού (Μεταλληνός, 1990).

Η αγάπη είναι η μεγαλύτερη υπέρβαση για τους ανθρώπους που βρίσκονται στην κατάσταση της φθοράς και του θανάτου να κοινωνήσουν με το Θεό, ο οποίος είναι μόνο ένα πλήθος έκχυσης αγάπης και χρηστότητας για τη δημιουργία του (Γιανναράς, 2004). Ο απόστολος Παύλος στον ύμνο της αγάπης αποτολμά να δεχθεί την κατάργηση γλωσσών, πολιτισμών, προφητειών (διδασκαλιών) και θρησκειών, καθώς αποτελούν πεπτωκυίες φιλότιμες προσπάθειες των ανθρώπων ώστε να διαφυλαχθεί η μεγάλη δωρεά του Θεού προς τον άνθρωπο, που είναι η αγάπη εν Χριστώ (Α' Κορινθ. ιγ' 8-9).

7. Συζήτηση

Η θρησκευτική εκπαίδευση που επιτυγχάνει να διακονεί με μέθοδο και συνέπεια τις θεμελιώδεις παραμέτρους της οικουμενικότητας, της ιστορικότητας, της φιλανθρωπίας και της αγάπης, σηματοδοτεί την αρχή μίας νέας ιστορικής περιόδου τόσο στο πλαίσιο της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, όσο και στη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι η θρησκευτική εκπαίδευση επιτυγχάνει να περιχωρήσει όλους τους μαθητές στην εκπαιδευτική διαδικασία και να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή της σχολικής ομάδας, αφού αναγνωρίζει τους γηγενείς, τους μετανάστες και πρόσφυγες μαθητές ως εικόνες του Θεού (Παπαθανασίου, 1995).

Επίσης με αυτόν τρόπο η θρησκευτική εκπαίδευση αποκτά μια δημιουργική εξωστρέφεια, καθώς ανοίγεται στον κόσμο και στην Ιστορία συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στον περιορισμό των φαινομένων της ξενοφοβίας, της μισαλλοδοξίας και του θρησκευτικού φονταμενταλισμού έναντι των μεταναστών και προσφύγων μαθητών. Όπως φαίνεται, το ουσιαστικό έργο που έχει να επιτελέσει η θρησκευτική εκπαίδευση είναι το έργο της ιεραποστολής, και της μαρτυρίας του καινούργιου κόσμου, που εγκαινιάστηκε ήδη με τη Σάρκωση του Χριστού, την Ανάστασή του και την Πεντηκοστή, και το οποίο σχέδιο του Θεού αναμένεται να ολοκληρωθεί στα έσχατα (Πέτρου, 1997). Τα παραπάνω δύνανται να επιτευχθούν στο βαθμό που η θρησκευτική εκπαίδευση παιδαγωγεί γηγενείς, μετανάστες και πρόσφυγες μαθητές

ως Σώμα Χριστού όπου «ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλλην, ουκ ένι δούλος ουδέ ελεύθερος, ουκ ένιάρσεν και θήλυ· πάντες γαρ υμείς είς εστέ εν Χριστώ Ιησού» (Γαλ. 3, 28).

Υπό τις νέες κοινωνικές και εκπαιδευτικές συνθήκες που διαμορφώνονται στην Ελλάδα, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να κάνουν τη δική τους ατομική υπέρβαση ως αυτόνομες προσωπικότητες, αποδεχόμενοι και σεβόμενοι της διαφορετικότητας του πολιτισμού, των θρησκευτικών διδασκαλιών και λατρευτικών πρακτικών, που φέρουν οι μετανάστες και πρόσφυγες μαθητές στη σχολική τάξη. Έτσι οι εκπαιδευτικοί θα έχουν συμβάλλουν θετικά στην εκπαιδευτική και κοινωνική υποστήριξη των μεταναστών και προσφύγων μαθητών προκειμένου αυτοί να καταστούν ικανοί να ενταχθούν περισσότερο ομαλά στην ελληνική κοινωνία. Επιπροσθέτως οι εκπαιδευτικοί με τις παραπάνω εκπαιδευτικές τους δράσεις θα έχουν αφενός συμπορευτεί τόσο με τις αρχές και τις πολιτικές του πολιτικού φιλελευθερισμού αναφορικά με την προάσπιση των δικαιωμάτων του ατόμου για ελευθερία, ετερότητα, διαφορετικότητα και ανεκτικότητα, όσο και με την πρόσκληση του Χριστού και της Εκκλησίας σε μια αγαπητική σχέση, διαπολιτισμική επικοινωνία, κοινωνική αλληλεγγύη και αλληλο-περιχώριση των χριστιανών με όλους τους (συν)ανθρώπους τους, ανεξαρτήτως της ιδιαίτερης θρησκευτικής, εθνικής, πολιτισμικής και κοινωνικοοικονομικής τους ταυτότητας (Θερμός, 2005).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Forst, R. (1997). Foundations of a theory of multicultural justice. *Constellations*, 4(1), 63-71.
- Fuller, R. (1988). *Religion and the life cycle*. Philadelphia: Fortress Press.
- Galeotti, A. (1993). "Politics and equality: The place of toleration." *Political Theory*, 21(4), 585-605.
- Gutmann, A. (1993). The challenge of multiculturalism in political ethics: *Philosophy and public affairs*, 22(3), 171-206.
- Gutmann, A. & Thompson, D. (1996). *Democracy and disagreement*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Banting, K. & Kymlicka, W. (2006). "Multiculturalism and the welfare state: Setting the context multiculturalism and the Welfare State". In Banting, K. & Kymlicka, W. (Eds) *Multiculturalism and the welfare state: Recognition and redistribution in contemporary democracies*. Oxford University Press.
- Modood, T. (2001). Their liberalism and our multiculturalism? *British Journal of Politics and International Relations*, 3(2), 245-257.
- Russell, J. (1994). "The myth of multiculturalism". *New Left Review*, 208, 121-126.
- Shelton, C. (1983). *Adolescent spirituality: Pastoral ministry for high school and college youth*. Chicago: Loyola University Press.
- Waltzer, M. (1992). The new tribalism, *Dissent*, 39, 164-171.
- Wolfe, A. & Klausen, J. (1997). "Identity Politics and the Welfare State". *Social Philosophy and Policy*, 14(2), 231-255.
- Zizek, S. (1997). "Multiculturalism or the cultural logic of multinational capitalism". *New Left Review*, 225, 28-52.

Ελληνόγλωσσες

- Γιανναράς, Χ. (1976). *Το πρόσωπο και ο έρωας*. Αθήνα: Παπαζήση.

- Γιανναράς, Χ. (2004). *Οντολογία της σχέσης*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Γκίκας, Α. (1997). *Μαθήματα ποιμαντικής*. Θεσσαλονίκη: Δεδούση.
- Θερμός, Β. (2005). *Οι δικοί μου ξένοι*. Αθήνα: Εν πλω.
- Κατσούλης, Η. (1999). "Αντιστάσεις στην πολυπολιτισμικότητα". *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 2, 53-104.
- Kymlicka, W. (2005). *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*. Μτφρ. Γ. Μολύβας. Αθήνα: Πόλις.
- Μακρής, Σ. (2002). "Φιλελευθερισμός: Ιστορικές και φιλοσοφικές καταβολές: Σύγχρονες θεωρητικές τάσεις, μελέτες πολιτικής, οικονομίας και διπλωματίας". *Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής & Ι. Σιδέρης*.
- Μεταλληνός, Γ. (1990). *Ο Χριστός εν μέσω ημών*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Νέλλας, Π. (1984). "Το μάθημα των Θρησκευτικών και η Εκκλησία". *Σύναξη*, 14, 81-105.
- Παπαδερός Α. (2004). "Πρόσωπον προς πρόσωπον, ετερότητα και κοινωνία". Στο *Θεολογία και κόσμος, Τιμητικός τόμος στον Ι. Μαντζαρίδη*. Θεσσαλονίκη: Πουρναρά, 445-460.
- Παπαθανασίου, Θ. (1995). *Ο Θεός μου ο αλλοδαπός*. Αθήνα: Παρουσία
- Πέτρου, Ι. (1997). "Αλλαγή παραδείγματος στην Ορθόδοξη Θεολογία". *Καθ' οδόν*, 13, 13-22.
- Πέτρου, Ι. (2005). *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Popper, K. (1982). *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της: Τόμος II: Hegel, Marx και τα επακόλουθα*. Μτφρ. Ε. Παπαδάκη. Αθήνα: Παπαζήση.
- Rawls, J., (2004). *Ο πολιτικός φιλελευθερισμός*. Μτφρ. Σ. Μαρκέτος. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Smeyan, A. (2003). *Πάτερ ημών*. Μτφρ. Ι. Λάππας. Αθήνα: Μαΐστρος.
- Σταμούλης, Χ. (1997). "Ορθόδοξη πίστη και ζωή σε μια σύγχρονη εκκοσμιευμένη κοινωνία". *Καθ' οδόν*, 13, 35-48.
- Σταμούλης, Χ. (2005). "Ωσπερ ξένος και αλήτης: η Σάρκωση η μετανάστευση της αγάπης". *Σύναξη*, 96, 8-17.
- Walzer, M. (1998). *Περί ανεκτικότητας: Για τον εκπολιτισμό της διαφθοράς*. Μτφρ. Κ. Μανδελάκη. Καστανιώτη.